

С. С. Бобчевъ

ИСТОРИКО-ПРАВНИ ПАМЕТНИЦИ

въ Копривщица¹⁾

Отъ три четири години „западналата“ Копривщица почна да се съживява. Тя обърна внимание не само като градецъ съ историческо значение, но и като живописно мѣсто за лѣтoviще, като „курортъ“. Копривщени заселени въ Пловдивъ и София, до неотдавна, не обръщаха твърде погледъ къмъ родното мѣсто. „Западнало село, западнало градче! не може да му се помогне!“ Тѣй се думаше съ тѣга за родното мѣсто на Найдень Геровъ, Якимъ Груевъ, Каравеловци, Бенковски. „Не може да му се помогне“.

Все пакъ отъ три-четири години Копривщица като че се оживява. Да кажемъ ли, че тукъ настѣпва единъ видъ ренесансъ? Голитѣ бърда и върхове около К. се заласяватъ съ „борови гори“, вече засѣти на хиляди декара, боръ краси тѣзи върхове съ имена на светии, гали окото, чисти въздуха и го ароматизира; вътре въ самото градче става известна „реставрация“ въ нѣкои домове, имащи историческо значение. Държавата откупи домоветѣ на нѣкои заслужили борци за българското събуждане и освободително движение (Л. Каравеловъ, Т. Каблешковъ, Бенковски и др.); единъ заможенъ копривщенецъ издигна паметникъ — мавзолей на освободителното движение; частни лица копривщени усетиха отново едно влечение къмъ родното пепелище, погрижиха се да го реставриратъ или поне да позакърпятъ бедни и бащини двори — къщи; гости отъвнѣ подиряха тихо лѣтно

¹⁾ Името на село Копривщица (Средецъ) още въ паметниците е Копривщица. То ще е основано въ турско време. То е било българско, скотовѣдско — въ самото си начало се предполага да е било заселено най напредъ отъ овчари, дошли отъ къмъ Албания. Проф. Иширковъ ги нарича „Каракачански станъ“ (вж. Копривщица 2499.) Турцитѣ сж наричали К. — авратъ—алаиъ, авратъ е по турски жена — аланъ — хубава, още зета, отхвърлена. Цвѣтущата нѣкога въ турско време, Копривщица, жителитѣ на която донасяли всѣка година своитѣ печалби по разни занятия отъ всички кѣтѣве на Турската империя, следъ Освобождението и особно отъ Съединението пропада. Населението на К отъ 5756 души въ 1879 г. е достигнало въ 1900 на 3889, въ 1910 на 3192, въ 1920 г. на 2653. Въ турско време К. е имала известни привилегии, които сжщо сж приличали и задържали нови жители. Ферманитѣ за тѣзи привилегии не били преводени (?) на български. (Копривщица. Делиделовъ и Иширковъ).

пристанище при безпретенциозна обстановка. На кжсо Ко привщица се съживява.

Лани (1928 г.) пегдесетгодишниниятъ юбилей на възстание и освобождение придаде на градчето една своеобразна тържествена обстановка. Засили се не само вещественча, но и духовна Копривщица Заприказваха безмълвни старини, върхове, черкови, домове и дворове. Всички тѣзи паметници, сѣкаш онѣмѣли преди нѣколко години, сега не само прохортуваха, но и запѣха. Тѣ извикаха преданията на старината, сѣнките на миналото, споменитѣ, пѣснитѣ и приказницитѣ на забравени дейци и нови борци . . . Звъннаха черковнитѣ камбани по-силчо, по ззучно и призоваха вѣрующитѣ да посетятъ хубавитѣ и до сега храмове, криещи въ себе си рѣдки, ценни късове по археология, история, художествено творчество и историко-правни паметници.

* * *

„За какви историко-правни паметници говорите вие?“ — ще попитатъ нѣкои, които ме питаха преди години шо щж азъ, юристътъ, въ „археологическото дружество“, сега „Археологическия институтъ“ като забравяха колко косвени и прѣки връзки вържатъ широката областъ на историко-правна наука съ археологията и нейнитѣ помощни средства. И сега трѣбва да се поясня.

Въ дветѣ черкови на Копривщица старата Св. Богородица и новата Св. Никола, — както и въ нѣкои стари частни кжщи се намирватъ още запазени старовремски ржкописи „кондики“ (кодекси), записи, надписи, бележки по книги — черковни и граждански. Всички поменати за жедния да изучи историко-правната старина даватъ нѣкои преки и много косвени сведения за обществения, семейния, брачния и въобще правния и обществено-стопанския животъ въ частни и явни (публични) отношения. Азъ се спирамъ върху „Кондикитѣ“ и тевтеритѣ на дветѣ черкови. И дветѣ тѣзи „кондики“ и „тевтери“ сж пълни съ бележки, протоколи смѣтки, записи.¹⁾

Преди всичко правятъ силно впечатление външния изгледъ на кондикитѣ, тевтери, съ които ни запознава и разошното издание Копривщица²⁾

1) „Кондиката“ или кодикътъ (кодексъ) на Св. Никола азъ разглеждахъ лично въ време на посещенияето си въ Копривщица т. Р. Съ другитѣ кондики и паметници се запознавамъ по юб. сб. „Копривщица“. Седемъ „кондики“ сж прирани въ Етнографския Музей въ София, сега въ Нар. Библиотека № № 7662—68.

2) Юбилеенъ Сборникъ по миналото на Копривщица (21 апр. 1826 - 20 апр. — 1926) съоралъ и наредилъ проф. архимандритъ Дъръ Евтимий — София, 1926. стр. 770. Държавна печатница,

Отъ кондиката тефтера на Св. Богородица се узнава, че тя е съществувала по рано — но храмътъ е билъ „разоренъ и сожженъ съвсемъ отъ иновременыхъ (инозѣрныхъ?) мирянь иже кжржалии нарицахуж“ и се „въздвигатъ отъ основания“ въ 1817 г.

Като се прегледва тефтера съ „кой що е далъ“ отъ махалитѣ „народъ християнски“ (1877 май), извикватъ на първо мѣсто внимание личнитѣ и прякорни имена. Нийде въ ранно време не се срещатъ окончанія на бащини или прякорни имена съ овъ. Имаме тѣзи имена между многобройнитѣ дарители:

Влжко Пулекъ, Тодоръ Кукурешко, Влжко Моровень, Павле Люта Петко Тороманъ, Польъ Михаилъ Динчо Мъджаръ, Ламбо Оряшакъ, Яко Доганъ, Искро Кесякъ, Черно Дели-Делва, Ненчо Крадлека, Павле Гирджикъ, Либень Каравель, Найдень Палавея и др. Малко по-късно редомъ съ подобнитѣ названия блѣзукатъ, а после порастватъ имена на овъ, рѣдко и чъ: Геро Душковъ, Нешо Чалжоглу, Вълко Теодоревичъ Чалжоглу, Влжко Кара Влжковъ, Кунчо Кировъ и пр. Съ тези имена и тѣхната еволюция културниятъ историкъ има да се занимава и да каже своята дума относно влиянията да се промѣнятъ прякоритѣ и бащинитѣ имена на овъ, много рѣдко на ичъ.

Въ „Кондиката“ на черковата Св. Николай, наричана новата, съградена въ 1839 година, се среща на първо мѣсто нѣщо като протоколъ (отъ 20 б. н. 1939) писанъ, както се предполага отъ от. Неофитъ Рилски. Характерното въ този протоколъ е обяснението: защо се гради „нова“ черкова. И тамъ се казва: „понеже търпиме велико угнетение на велики празници въ черквата отъ многото народъ, до толко щото и правилото церковно не може да се свършава благочинно . . . того ради (се решава) да имаме още една църква!“ Заслужва внимание още единъ мотивъ: „понеже тишайший, державнѣйший, милостивѣйший и пресвѣтлий нашъ многолѣтний царь даритъ настоящемъ сасбода и невозбранно дозволение на вѣрната си рая да си прави всякий народъ (милеть) такива молитвеннии священни мѣста“.¹⁾

Има значение още едно обстоятелство, което узнаваме отъ поменатитѣ кондики — наречени още и кондики и кодикси или кодекси. Това обстоятелство е, че „согласихме се сички селени мѣли и велики единсмыслено и общобратствено да направиме и още една черква въ селото . . . съ такова обаче намрѣние и согласие да буде тая черква подчинена подъ старата църква (Св. Богородица).

¹⁾ На запазване правописе на оригинала т. к., това не е необходимо за нашата целъ.

²⁾ Нѣма никакво съмнение, че тука се има предъ видъ

Най-сетне „за да бъде това дѣло твърдо, постоянно и сбрано? изказваме самоволно и безъ да ни принуди нѣкой да се подпишемъ отъ долу своеручно отъ секоя махала по нѣколко по предни челоуѣка“. Следва проклятие за тогосъ, който се реши да разорява това съгласие.

Това единение е било не само въ Копривщица, то е пазено и въ други мѣста въ нашенско, напр. въ Елена, гдето въ тържествени случаи и храмови празници сж правяли „моноклисия“ (единоцърквие), т. е. селянитѣ отъ всички енории въ мѣстото се събирали и черкували на едно. Този черкувенеъ обичай е съвпадналъ напълно съ народното „сборуване“ — пазено и до днесъ въ много мѣста. Туй не трѣбва да се изпуска отъ вниманието на всѣки изучачъ на историко-правната ни старина.

Друга особеностъ срѣщана въ кондикитѣ и тефтеритѣ сж турскитѣ цифри. Смѣткитѣ по домакинството и управлението на черквата сж писани съ „турски ржкамъ“. Подобни турски цифри сж употрѣбавани у насъ не само въ Копривщица. Върху това обстоятелство може да се правятъ две предположения: пързото, че турскиятъ ржкамъ, освенъ черковнитѣ букви, е билъ познатъ, преди да се появятъ така наречанитѣ арабски цифри (1, 2, 3, 4 и пр.); второ: искало се е смѣтководството да бжде достъпно на контролната турска власть.

Представлява историко-столански интересъ — цѣлата тази дълга бреница вписвания на парични подарѣци, милостина отъ лица и еснафи за построаване и издържане и на две-ѣ черкови. Следъ прегледване на смѣткитѣ, ревизията е била засвидетелствувана отъ нѣколкото подписали се ревизори. Ценитѣ на нѣкои предмети и услуги сжшо тѣй сж показателни. Стагистикѣтъ и политикоикономѣтъ ще на мѣрятъ тукъ благодаренъ за своитѣ изучавания материалъ.

Въ нѣколко мѣста на кондикитѣ, както и по уставитѣ на еснафитѣ въ Копривщица се срѣщатъ думитѣ „закони“ и „царски канони“. „Да ги туриме закони, каквото ни е редѣтъ“ — казва се въ проекто-устава за сапунджийския еснафъ отъ 1857 г. (Копривщица, 558.) На нѣколко мѣста се казва, че „туряниятъ редъ“ е „законъ“. Следва отъ това, че и тука и другаде „езакони се“ — „законъ“ е обичайно-правна наредба, за каквато ни говори песенѣта, съобщавана отъ Герова въ неговия Речникъ:

— Хатти шерифа челхайски (отъ 1839) на султана Абдулъ Меджида продължителъ на реформитѣ на енергичния султанъ Махмудъ — унищожителъ на свичерския институтъ Гюлханскиятъ Хатти шерифъ даваше право, поне отъ формална страна, за цѣлата рая на известна вѣрска, еснафна и обшинска автономия.

Да туриме три закона,
Три закона, заповеди;
Единъ законъ, мома хоро,
Мома хоро да не води;
Други законъ, овчаръ стадо,
Овчаръ стадо да не води;
Трети законъ, что се иска,
Что се иска да се земе.

Тъзи закони имагъ своя антитеза въ „царския канонъ“ който се прилага отъ „турския судия — и спроти царския канонъ го (виновния) наказватъ“. (Копривщица, 559).

Единъ фактъ, който не може да не обърне внимание при преглеждането на кондикитъ и тефтеритъ е, че въ най-ранно време за черковни и училищни работи сж се грижели и жертвували чорбаджиитъ — джелепи, баглихчи и еснафитъ. Чорбаджи Влько голъми, чорбаджи Салчо, чорбаджи Петко Доганъ. Чорбаджи голъми Влько О. Чалжкъ още въ 1838 г. престоаялъ да се изгради общо мъшко училище. (Копривщица, Дълиделзовъ. 198).

Всички еснафи (руфети), на първо мѣсто най-богатиятъ (джелепски) и най-голѣмиятъ (абаджийски) жертвували за училища и черкови.

* * *

Документитъ, които печатаме тукъ, сж намѣрени въ къщата на дѣдото и бащата на Михаилъ Ив. Маджаровъ. Тъ се отнасятъ предимно до свещеническата служба на п. Михаилъ Динчо Маджаръ, както се е подписвалъ самъ поль Михаилъ.

Като даваме мѣсто на тѣзи документи споредъ реда на датитъ имъ, ние ги придружаваме съ нѣколко бележки имащи за целъ да се обясни до нѣкъде, както съдържанието, така и историко-правното значение на документитъ—паметници*).

*) За самия поль Михаилъ неговиятъ внукъ Михаилъ Ив. Маджаровъ е обнародвалъ въ юбилейния сборникъ „Копривщица“ една хубава характеристика и биографична бележка. Той е роденъ въ Копривщица въ края на 18 в. Първоначално той се озовалъ въ Бесарабия и се занимавалъ съ скотовъдство около 5 години. Тамъ той изучилъ руския езикъ, което било за него лесно, т. к. още въ Копривщица той заягя да чете „славянски“ (черковни книги). Между друго той знаелъ много молитви и псалми наизустъ. Следъ заръщането му въ Копривщица той билъ одобренъ за свещеникъ (1816 г.) и участвувалъ въ всички общеполезни начинания на Копривщица. По-късно той става протойерей (икономъ) и единъ видъ архиерейски измѣстникъ, т. к. обърналъ внимание съ знанието си въобще и съ това на черковния редъ и канони.

1

Цона, Михаѣ, у село Коприщицъ. Като земешъ тази вула да венуещъ Павла съсъ Марга на I венчило. Да испитащъ добре да нематъ нещо роднина която залира, споредъ закона.

1857 Юнѣ 5, Филибе.

Тази роднина така ни казаха

родилъ Ведика венчала (я кращавала)

Лула Яка

Павла (Павель) Велика

└────────── да земе ───────── Марга

Ако е така роднината, я големата Велика крастида малка Ведика та бива.

2.

Гос. Псевопопа Михаѣ I

Гос. Иовакимъ учитель дошелъ и питалъ заради долната рѣда която ако бива споредъ закона да се годать.

Цона: братъ: Марѣж

Гавраилъ: братъ: Стойка

родѣ Ила

Марѣя роди

┌────────── зела ─── зель ───┐
└────────── да земе ─────────┘

На 3 степенъ по сватонца.

Бива.

И, ви пишеме че закона го дава и да се годать съсъ радостъ,

Лани на февруарѣ нашиатъ граматикъ беше пратилъ 27 турски граматичи. Сиречь за Коприщенци 22 и за клисара 5, да се раздадатъ на сина, които са писваха. Отъ тези граматичи приехъ 26 тане отъ чорбажи стояновата каша, и останеха при вази 6 граматичи, които са молиме да прате сащитъ, ж парите, защо искатъ отъ него хесапъ и да имаме отговоръ за това нещо по скоро. Така ви пишемъ и остаемъ.

1860 февр. II.

Гръци подписъ (не се четѣ)

3.

Благоговѣйный Отче п. Михеиле!

Съ настояще-то Ви ся обявва, какъ сте избрани и наименовани за архѣрейскый прѣдставчикъ и настояникъ надъ священницы въ Коприщицъ. Като познавате длъжности-ты на службѣтж, която ся повѣрѣва на Ваше благоговѣйство, надѣемъ ся, да полжите настоятелно вниманѣе за да ся отправляватъ черковниты последованѣя и Божественна-та служба съ приличный рядъ на обряды-ты и на православнѣ-тж црква съ всяко благочинѣе и благоговѣнѣе. Щете бжд-те блюстителѣе на црковно-то достолѣнѣе, щете свѣдугувате събратѣята си священници да бждѣт примѣръ на стада-то, което имъ е вѣвѣрено въ паствѣ; щете гы поощрѣвате вся-

кога въ добро поведеніе и щете гы отдалячавате отъ всѣко съблазнително за христјаны-ты дѣло. Въ случай, ако бы ся намѣриль нѣкой отъ тѣхъ въ укорно поведеніе то щете исправлявате такового духомъ кротости. А по прѣво и второ обличеніе ако не земе, то щете съобщавате, съ знаніето на тамощнѣ-тж общинж, и на тукашно то главно настоятелство, за да се погрыжи то за приличны-ты мѣрки, съ кои-то да ся докара на правый пѣтъ.

Щете давате дозволителны писма за женитбы, откакъ испытывате прилежно да нѣма нѣкое законно прѣпятствіе на брачный съюзъ, въ кой-то искать да възпѣять.

Вы щете заседавате и въ комисіятж, коя-то ся отряди въ село. Щете ни съобщавате всичко, что бы ся случило въ черквно отношеніе и е достойно за знаніе на тукашното настоятелство.

Съ приличный почетъ цѣлувамы Ви дѣсниж и оставямы

Пловдивъ

Ваши

1862 от-вр. 9

4.

Благоговѣнный Отче Икономе Г-не п. Михаиле!
въ Копривщицж.

Следъ прилично-то ни поздравленіе имаме честь да Ви явимъ че споредъ решеніе-то въ собора на Православнѣ-тж недѣля вулѣты направихме напечатаны, и испроводихмы по всичкыты общины. Испроваждаме и на Святынѣ ви печатаны вули отъ прѣво вѣнчило 48 (четыредеса и осемъ), отъ второ 12 (дванадес), и отъ трето 4 (четыре). Умоляваме Ви отъ сжщій чясъ да почнете да давате отъ новы-ты вулы и кога гы приврѣшите, щете ни опишете да Ви испроводимъ и еще. Сами знаете, че Надстоятелство-то надъ църковны-ты дѣла ся намира въ голѣмы нужды за пары, за това Ви и умоляваме да ся потрудите да ни испратите смѣтж-тж на колко-то вулы отъ стары-ты сте похарчили, а колко-то останали отъ тѣхъ да и гы върнете какво-то да приключимъ смѣтж-тж имъ въ кодика. Приключваме Ви и бѣлѣжжж какъ да пишете вулы-ты.

Увѣренный на родолюбје-то Ви прѣбывавамы съ надеждж, че щете изпълните желаніе-то на Общинж-тж поскоричко и останувамы

Пловдивъ, 1863. Иунія 3-й

Ваши

отъ Надстоят. надъ църковн. дѣла

Щете вжрие-ты колкото са останали и отъ оныж щото ви ги испратих сосъ Векидина, на който зех и парыты.

Архим.: дамаскинъ.

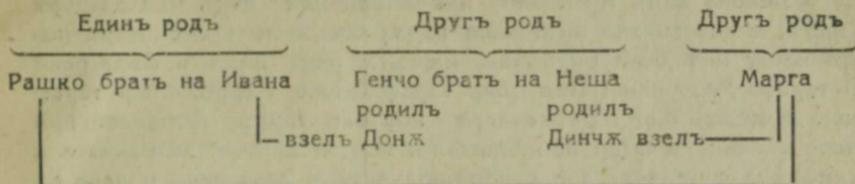
5.

Благоговѣнный отче Икономе Г-не попъ Михаиле и прочіе
свещенници!

Въ Копривщицж.

Приносящій настояще-то ни Г-нъ Рашко Гаджевъ дойде предъ Надстоятелство-то надъ църковны-ты дѣла, и приказа, че желае да вземе еднж женж на второ вѣнчило. Ній го испитахме за родство,

и той ни каза, че имали съ женж тж нѣкъво родство по ватов-
щинж, както го тука забѣлѣжюваме:

Рашко иска да вземе Динчовжтж женж Маргж по смъртъ-тж Динчовж

Нѣй като исповѣдахме Г-нъ Рашка за тж работж, и прѣгль-
дахме родство то, видѣхме, че законъ-тъ въспира: но понеже поз-
нахме отъ думыты Рашкови, едно, че въспирание то на тся съюзъ
ще има лоши сѣтнини, и ще принесе повече вреда, нежели полжж,
а друго, че и законъ-тъ тѣково родство остава въ произволеніе на
Надстоятеля, за това Надстоятелство-то надъ Църковныты дѣла
намѣри благословно да имъ разрѣши и позволи да ся вземжт
Рашко и Марга въ честно съпружество. Прочее, ако е родъ-тъ така,
както го описвахме тука, то умолявате ся да дадете на г-на Рашка
вулж, и да го вѣнчѣете съ Марга на второ вѣнчило споредъ Цър-
ковный законъ.

Поздравляваме Вы и остануваме.

Пловдивъ, 1863 г. Август 2-й

Ваши

Отъ Надстоятелство то надъ
църковнитѣ дѣла.

Канонъ-тъ си плати та сж умолявате да Ви не остая хатерь
да му не исате друго го си е ваше знаене, но понеже са показва
много сиромахъ, а пакъ и нѣй безъ канонъ да му дадемъ дозво-
леніе и то не бива.

Архим. Дамаскинъ.

6.

Братски поздравлявамъ свещеницитѣ що се намѣруватъ у
Коприщица ради тоза момче наше отъ Ихтиманъ — Петъръ Спа-
севъ. Да го вѣнчате по закону да имате никое сумнение нема за-
качки сега ще отиде на перво венчане поради армаса си земахме
ние 25 гроша и вие да си вземете венчилката. Поради това си
удариме мижорете и се потѣлисуваме 1857 майя 21 день.

печатъ

(Мухтари Езель)

попъ Панайотъ

(печатъ тоже)

печатъ

(Мухтаръ Саниа)

попъ Христо

Подписътъ грѣцки

7.

Що имаше на Стоянъ Добре купчията ниви лизади въ Бѣла
река излезе на мезатъ отъ селска страна хокюмата за бакията

мири, парасж ходи мезатъ 1. ¹⁾ дена и дадесе на Ованъ попъ Михаловъ за 144Σ ²⁾ гроша и зеха паритъ селене за бакията Стоянова и Велова синъ му и ако има нъкои или синъ или дъщеря да прави давия за тия низи нека прави сос селене сос мири парасж коиту имъ бежа борчъ на мириятж низи шесъ в Бѣла река бир тараф Мерджан Пѣтко бир тараф Стоян Глафчо бир тараф Рашко Недело бир тараф акдере йол бир тараф юстюнден йол дадесе селски на Озан поп Михал и зехуса парите за бакията и потписватса селене о доле своеручно какту е свръшено и дава се това писмо на Ована поп Михал че му е мюлк-тоза место.³⁾

	печатъ		(нѣма дата)	
Мухтар	Мухтари	Мухтар	Мухтар	Мухтар
Стоян Сте...	Евел	Стоян	Алжсива?	Браико Ован
	аврат-алаң			Ненко Нягул
	сене 1278			

Василь Панчо	Свидетель: К. П. Догановъ	{:Д:К	свидетель—
свид. х. Рало х. Искр.	свидет. Ненчо Николовъ		Аданасъ х. Геровъ
Иван Стоян Нешо Рисов	д-ръ С. Иванов		Рале Личи
			селски векилинъ
			Георги Петровъ
Теодор Д. Каблешко	Динчо поп Генчо	свидетель	Нешо Георги
Цанко Недело	Лулчо Динчо	Петко Никола	Динчо Салчов
Венъ Тодаръ	Петръ Раевъ	Найденъ Тодоро	
х. Георгия х. Стоян	Десю Фрутô	Нетко Ко: Белчевъ	Ас Тодор Салчо
Драгия Никола	Смиль Динчов	Атанасъ Ненчовъ.	

1. Първиятъ документъ се отнася за „вѣнчална вула“.

На попъ Михаилъ въ село Копривщица се пише за „вула“ отъ Филибе на 5 юний 1857 г. Не е ясно кой пише, но пише се по български, следователно трѣбва да е отъ онова новоустроено българско „надстоятелство надъ черковни дѣла“, което се съставя по-нататък като черковно-обществена автономна власть, припознавана и отъ турцитъ. Въ всѣки случай туй става следъ Кримскитъ войни и, следователно подиръ чутовния оизи Хатти Хумайонъ (1856), който идеше да потаърди Хатти-Шерифа отъ 1839 г. И двата тѣзи султански фермани, както се знае, даваха автономия върска и разноправие гражданско на всички поданини (рай) въ Османската империя.

„Вѣнчалната вула“ е разрешение за вѣтжване въ бра-

1) Турала 1. = 10.

2) 144Σ = 1664.

3) Този важенъ отъ гледище на номенклатура и терминология документъ се четѣ мълчно и нѣма дата.

ченъ съюзъ¹⁾ Издава се таквазъ откакъ предварително се направи разпитъ и издирване и се установи, че нѣма никакви прѣчки за вѣнчанието, особено отъ гледище на родството. Въ Пловдивъ се установило това — „та бива да стане вѣнчанието, ако е така роднината;“ Прочее, препоръчва се попъ Михаилу „да изпиташъ добре да нѣматъ нѣщо роднина, която забира, споредъ закона“. Тука думата законъ явно не се отнася до обичайния кодексъ, а до онзи сборъ отъ канони, които съставятъ вѣрския, черковния законъ, съдържаенъ въ Кърмчията, преводъ отъ Номананона.

2. Вториятъ документъ е отъ 1860 и се отнася пакъ до брачното право. Тази година българитъ отъ Пловдивъ завзематъ на сила черковата Св. Богородица. Въ документа се пише до сѣщия попъ Михайлъ, но сега вече „псевопопа“. Гос. Иоакимъ²⁾ ходилъ и питалъ бива ли да се гоятъ момъкъ и мома на известна степенъ „по сватонца“ (сватовщина или свойство). Законътъ го дава и да се гоятъ съ р достъ.“ Изглежда обаче, че невѣрна е смѣтката на сватовщината, както е описано въ документа.

Интересна е втората часть на документа, дѣто се разправя за 27 турски „граматици“ (граматики), отъ които по 22 за копривщенци и 5 за клисаря — да се раздаватъ на ония, които сж писали т. е. спомощници (абонати). Отъ тѣхъ оставили 6, а другитъ били повърнати отъ чорбаджи Стояновата кжца. Искане се за тѣхъ „ж'паритъ“, или да се повърнатъ защото „искать хесапъ“.

Документътъ е подписанъ съ грѣцки подписъ (почеркъ) и не може да се прочете.

3. Третиятъ документъ отъ 1862 г. се отнася за избора на попъ Михаила като „архиерейски представникъ и настояникъ надъ свещеницитъ въ Коприящица“. Документътъ е датованъ: Пловдивъ (а не Филибе), 1862 окт. 9. На новоназначения се напомнятъ длѣжноститъ на службата: да „направлява честно и беззазорно“, божественната служ-

¹⁾ Самата дума „вула“ е грѣцка и ще каже печатъ. Въ ранно време печатътъ е билъ самъ по себе единъ документъ, имещъ официаленъ характеръ и при виждането на който стигало за да се изпълни отъ надлежната властъ онова, за което се е домогвалъ носителътъ му по „закона“. Споредъ случанитъ печатътъ е билъ призова, заповѣдъ за довеждане, запиране, освобождаване и прочее. Въ турско време, когато липсваха формалноститъ на единъ редовенъ процесъ печатътъ на субаша—околийски началникъ—бѣше достатъченъ за да се повика ответника отъ истца на съдъ.

²⁾ Трѣбва да е Иоакимъ Груевъ, който е билъ до 56—57 год. учителъ въ Коприящица, отъ дѣто заминалъ за Пловдивъ също учителъ.

ба да се отправява съ „приличния редъ“, „посбрядитъ на православната черкова съ всяко благочиние и благоговѣние“, да се гледа събратията свещенници да бждатъ примѣръ на стадог; укорно поведение да се поправява „духъмъ кротости“. Ато ли „по първо и второ „обличение“ „не земе“, тогазъ съ знанието на мѣстната община ще се съобщава“ на главното настояничество въ Пловдивъ за да се погрижи то за прилични мърки „да се докара на правий пѣтъ“. — „Дозволителни писма“ за женитба (вули) ще дава п. Михаилъ като изпитва прилежно да нѣма нѣкъсе „законно препятствие“ на брачния съюзъ. Предписва се въ края да заседава и въ комисията(?), която се отреди въ село, най послѣ, за всичко, въ черковно отношение случило се, да се съобщава за знание на тукашното (Пловдивско) настоятелство.

Струва да се забележи, че за онова време да се предостави на единъ свещеникъ да издава вули, е било особно довѣрие въ неговото знание на родственнитѣ стени и въобще отношения. Таквъзъ знание е притежавалъ попъ Михаилъ.

4. Четвъртиятъ документъ е отъ 1863 г., Пловдивъ отъ „Надстоятелството надъ черковни дѣла“. Отправенъ е до благоговѣйнейшия отецъ икономъ г. нъ Михаилъ. Той съдържа наредби за вулитъ, както тѣзи наредби били приети съ решение на събора на православната недѣля. Трѣбва да се разбира съборъ на български черковници и др., какъвто почнали всѣка година да правятъ въ Пловдивъ по уреждане на общински, черковни и училищни работи. Вулитъ се напечатали и изпроводили по всички общини. Въ Кца пращатъ: 48 вули за първо вѣнчило, 12 за второ и 4 за трето. Искане се смѣтка и пари за вулитъ, защото „надстоятелството се намѣрва въ голѣма нужда за пари“. Каквито вули не се продадатъ да се повърнатъ, „каквото да приключимъ смѣтката имъ въ кодикъ“. Прави хубаво впечатление изясното изложение въ този родъ окръжно и особено надиране за редъ, благочиние, смѣтка въ областта на черковнитѣ работи. Ясно е, че първитѣ дейци и организатори на бълг. черкова сж се старали да покажатъ колко новитѣ „народни“ наредби стоятъ въ всѣко отношение по висско отъ произволитѣ, неуредицата въ гръцкия владшки режимъ.

Въ този документъ се говори и за векилина съ която се пратили и други вули. Векилинътъ въ Копривщица е билъ единъ общински „народенъ“ упълномощенъ, който е тичалъ по работитѣ на селото, посрещалъ изпращалъ идващитѣ „царски хори“ и така единъ видъ представлявалъ селото „домакински“ и си грижилъ за уреждане неговитѣ стопански отношения съ турскитѣ чиновници — малки и голѣми.

Документътъ е подписанъ въ преписката за даденитѣ векилину вули — отъ архим. Дамаскинъ.

5. Петиятъ документъ се отнася също зв брачното право. И той е датованъ отъ Пловдивъ, 1863 авг. 2. Изхожда отъ Надстоятелството надъ черковнитѣ дѣла, за което подписва пакъ архим. Дамаскинъ.

Рашко Гаджевъ „желаелъ“ дав земе една жена на второ вѣнчило. Разпитанъ той казалъ, че има нѣкакво родство по „сватовщина“. Тухъ се употрѣбява, прочее думата „родство“, когато въ първия документъ се казва „роднина“, а въ третия „рода“. Въ втория документъ се казва „сватовщина“, ако не е погрѣшка, а въ този ясно личи „сватовщина“. Прегледано родството излязъ, че „законътъ възпира“; въ другитѣ случаи „законътъ го даваше“. И сега, обаче — това е важно за отношението къмъ черковната властъ въ таквитѣ случаи — „понеже познахме, че възспирването на тоя съюзъ ще има лоши сетнини, и ще принесе повече вреда, нежели полза а друго, че и законътъ такова родство остава въ произволение на надстоятеля“ за това „намѣри се за благословно да имъ се разрѣши и позволи да се взематъ Рашко и Марга въ честно съпружество“. Прегледана схемата на това родство излязъ, че то е шеста степенъ троеродно сватовство, за което нашата черкова сега давъ право на архиеерея да го разрешава по снизхождение, единъ видъ — dispensatio.

Терминътъ „канонъ“ тукъ е правилно употрѣбенъ. Канонъ споредъ черковното и действующе каноническо право означава не само правило, но и онова право (такса), което е установено да се плаща отъ лица, получили услуга съ известно действие. „Канонъ“ въ този смисълъ се срѣща и въ турскитѣ данъчни отношения.

Едно заключение, което има мѣсто да се направи при общъ погледъ върху тѣзи малко макаръ документи е какъ внимателно още въ началото на фактическото отдѣляне на бѣлг. черкова отъ грѣцката патриаршия — се е гледало да се пази „закона“ за брачнитѣ отношения, какъ „надстоятелството“ въ Пловдивъ трепери за реда въ черковата въобще и какъ се внушава на подчиненитѣ органи да бждатъ изпълнителни, редовни и грижливи. Види се по всичко, че грижитѣ на първитѣ зидари на бѣлгарското общинско черковно строителство сж били проникнати дълбско отъ разбирането да се постави въ самото начало бѣлгарската черкова на подобваща висота.

6. Шестиятъ документъ се отнася за вѣнчаване. Той е характеренъ, първо, по терминологията си. Попоселѣ отъ Ихтиманъ, трима на брой въ 1857 г., ходатайствуватъ „да стиде на първо вѣнчане“ Петъръ Спасевъ. Тѣ си земели 25 гр. пореди армаса (одежа). И „в е н ч и л к а т а“, пра-

во за вѣнчане, да се вземе отъ свещеника въ Копривщица, „Да немате никакво сумнение“ за момчето. Нема за кач-ки, т. е. пречки за вѣнчането. Обръща внимание намѣсата и на общинската власт въ случая: има два печата по турски на първия и втория „мухтаринъ“ (кметъ).

7. Седмиятъ документъ е много цененъ. Въ него се съдържа преди всичко една особна процедура за изплащане „мири парасж“ (мирийско или държавно право за владение на ниви и ливади). Тъзи „бакия“ (остатъкъ) възлѣзла на 1664 гроща. Затова имогитѣ били продадени на мезатъ (публиченъ търгъ), който траялъ десетъ дена, и тѣ останали върху Озанъ подъ Михайловъ, който заплатилъ всичко. Прочее, селенитѣ, които решили и „вършили“ тази работа селски, даватъ тоза „писмо“ на купувача, че това мѣсто вече му е „мюлкъ“ (пълна собственост). Характерно при тоза е следното обстоятелство въ този документъ: 1. той е писанъ съ турски „ажкамъ“ (числа); 2. навсякъде номенклатурата по предѣлитѣ е турска; биръ тарафъ — една страна йоль-пжъ, юстюнденъ — отгоре.

Документътъ е подписанъ отъ мухтаритѣ — кметове и общински съветници, съ единъ печатъ на първия кметъ — мухтари-евель кариси авратъ-аланъ (турското име на Копривщица). Тълкуването на това название се прави по горе. Тука има и назването селски векилинъ, за който сжщо се каза нѣщо по горе. Всички подписали познати предни хора на Копривщица се наричатъ свидетели. Но споредъ народното разбиране свидетелитѣ сж единъ видъ гарантѣ за изпълнението и за последствията отъ неизпълнението. Че документътъ е отъ по късна дата следъ Кримската война — личи още по тоза, че има добри почерци и фамилни имена на овъ, които сж явяватъ во подобна късна дата.

Варна, 10. VIII. 1929.